

УДК 811.161.2'282.2+81'37:070(477.87)
DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.4.19>

Василь ПУТРАШИК

старший викладач кафедри журналістики,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
vasyl.putrashyk@uzhnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-8712-1304

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВЕЛОСИПЕДА В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ПРЕСІ

У статті проаналізовано особливості функціонування діалектних назв велосипеда в мові закарпатської періодики двох періодів: 20–40-х років ХХ ст. та першої чверті ХХІ ст. Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення взаємодії діалектної та літературної лексики в регіональному медіапросторі, а також необхідністю простежити трансформацію стилістичних функцій регіоналізмів в умовах утвердження літературного стандарту.

На основі аналізу джерельної бази встановлено, що пресовий дискурс першої половини ХХ ст. відображав активний пошук номінацій. В умовах відсутності єдиного правописного стандарту на шпальтах видань функціонував широкий спектр назв: велосипед, біциглі, ровер, коло, байсікль. З'ясовано, що найчастотнішою серед регіоналізмів була лексема біциглі (та варіанти бицикли, біцикли), поширеність якої корелює з даними діалектологічних праць. Доведено, що в досліджуваний період лексеми біциглі та ровер були нейтральними назвами без стилістичного забарвлення й вільно вживалися в інформаційних жанрах.

Розглянуто також лінгвопрагматику цих лексем у медіадискурсі першої чверті нинішнього століття. Виявлено, що за наявності літературної норми (велосипед) діалектні назви змінили функції. Біциглі перейшли в розряд стилістично маркованої лексики, використовуваної для створення колориту, характеристики персонажів, комічного ефекту чи іронії. Водночас зафіксовано «урбанізацію» діалектизму в закарпатській пресі, де він стає маркером регіональної ідентичності. Натомість ровер функціонує переважно як нейтральний синонім для уникнення тавтології.

Зроблено висновок про життєздатність діалектної основи в сучасній пресі, що підтверджує продуктивність словотвірного гнізда (біцигліст, біциглістський) та розширення синоніміки. Обґрунтовано доцільність фіксації аналізованих лексем у новітніх тлумачних словниках із відповідним маркуванням, адже вони стали невід'ємним елементом публіцистичного стилю регіону.

Ключові слова: українська мова, закарпатська преса, пресовий дискурс, мовна норма, діалектизм, біциглі, ровер.

Vasyl Putrashyk. PECULIARITIES OF USING DIALECTISMS TO DENOTE A BICYCLE IN THE TRANSCARPATHIAN PRESS

The article analyzes the specifics of the functioning of dialectal names for a bicycle in the language of Transcarpathian periodicals during two periods: the 1920s–1940s and the first quarter of the 21st century. The relevance of the study is driven by the need to examine the interaction between dialectal and literary vocabulary within the regional media space, as well as the necessity to trace the transformation of the stylistic functions of regionalisms under the conditions of the consolidation of the literary standard.

Based on the analysis of primary sources, it has been established that the press discourse of the first half of the 20th century reflected an active search for designations. In the absence of a unified orthographic standard, a wide spectrum of names functioned in the publications: velosyped, bitsigli, rover, kolo, and baisykyl. It was found that the most frequent regionalism was the lexeme bitsigli (along with its variants bytsykli, bitsikli), the prevalence of which correlates with data from dialectological studies. It is proven that during the studied period, the lexemes bitsigli and rover were neutral names lacking stylistic coloring and were freely used in informational genres.

The article also examines the linguopragmatics of these lexemes in the media discourse of the first quarter of the 21st century. It was revealed that given the existence of the literary norm (velosyped), dialectal names have changed their functions. Bitsigli has shifted into the category of stylistically marked vocabulary, used to create local color, characterize characters, or produce a comic or ironic effect. At the same time, the "urbanization" of this dialectism has been recorded in the Transcarpathian press, where it becomes a marker of regional identity. In contrast, rover functions primarily as a neutral synonym to avoid tautology.

The author concludes that the dialectal base remains vital in the modern press, which is confirmed by the productivity of the derivational nest (bitsigli, bitsiglistskiy) and the expansion of synonymy. The article substantiates the expediency of including the analyzed lexemes in the latest explanatory dictionaries with appropriate labeling, as they have become an integral element of the region's journalistic style.

Key words: Ukrainian language, Transcarpathian press, press discourse, language norm, dialectism, bitsigli, rover.

Постановка проблеми. «Початки нинішнього байсікла сягають 1871 року, коли то барон Дрез придумав коло для їзди, яке від нього названо дрезиною», – таку інформацію про винайдення велосипеда знаходимо в закарпатському популярному журналі «Пчолка» за 1928 рік [5, с. 21]. Очевидно, насправді йдеться про 1817 рік. Утім питання історії техніки для дослідника мови преси в цьому контексті є другорядним: науковий інтерес становлять мовні одиниці, вжиті на позначення велосипеда: *байсікла* (родовий відмінок) і далі в тексті *байсіклем* (орудний відмінок), а також *коло*, *дрезина*. Наведені приклади ілюструють процес активного пошуку номінацій для нових реалій, які стрімко входили в побут. Регіональна преса, що фактично була чинником формування літературного стандарту на основі народного мовлення, фіксувала ці процеси, відображаючи на своїх шпальтах практику слововжитку. Окрім спорадичних запозичень на кшталт *байсікла*, в закарпатському пресовому дискурсі першої половини ХХ ст. функціонували й інші діалектні варіанти на позначення велосипеда, серед яких найбільш поширеними були *бициклі* й *ровер*.

Наукова проблема полягає в потребі з'ясувати, чи виступали слова на зразок *бициклі* (*біцилі*) й *ровер* нейтральними номінаціями за браком усталеної назви в умовах формування літературної норми української мови на Закарпатті, чи вони виконували певну стилістичну роль; крім того, варто встановити лінгвопрагматичні особливості вживання місцевих лексем у сучасних виданнях – за наявності літературного стандарту.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему номінації транспортних засобів в українському мовознавстві розглядали переважно в діалектологічному й етимологічному аспектах. Вагомим підґрунтям для вивчення цієї групи лексики є праці, присвячені народним назвам засобів пересування. Зокрема, у дисертаційному дослідженні Г. В. Шкурко виконано комплексний аналіз лексики на позначення традиційного гужового транспорту (воза, саней, зброї та шляхів сполучення) в українських говорах Закарпаття [21]. Дослідниця детально описала структурно-семантичні особливості цієї архаїчної групи лексики, однак новітні для кінця ХІХ – початку ХХ століття механічні засоби, зокрема велосипед, залишилися поза межами її детального вивчення.

У працях щодо функціонування діалектизмів у мові преси про транспортні назви, зокрема лексеми на позначення велосипеда,

йдеться рідко. В.І. Пуграшик, аналізуючи заголовки в сучасній обласній газеті «Старий Замок «Паланок» і розглядаючи діалектизми як засіб творення місцевого колориту та привернення уваги читача, зафіксував серед іншого й використання слова *біцилі* (у заголовку «Школярам закортіло чужі біцилі») [12, с. 171]. М. В. Бігусяк розглядає вживання слова *ровер* в коломийських виданнях як засіб запобігання тавтології та розширення синонімічного багатства газетного дискурсу. Наводячи як приклад пару *велосипед* // *ровер*, науковець зазначає, що це виправданий прийом [2, с. 38]. Б. О. Коваленко в контексті аналізу стилістично зниженої лексики та впливу розмовної мови на публіцистику розглядає *ровер* як приклад полонізму (позалітературного елемента), вживання якого почастішало в періодиці західного регіону [6, с. 83]. Т. М. Левченко у статті про диференціацію діалектної лексики у мові засобів масової комунікації згадує *біцилі* та *ровер* у контексті аналізу мови ЗМІ, класифікуючи їх як діалектизми тематичної групи «Назви засобів пересування», – наводить ці лексеми за приклад того, як локальна лексика використовується в публіцистиці для надання місцевого колориту та як засіб стилізації [8, с. 24].

Однак питання про функціонування діалектизмів на позначення велосипеда в закарпатській пресі дотепер не було предметом детального наукового вивчення, що й зумовлює актуальність вибору теми цієї статті.

Метою статті є з'ясувати специфіку функціонування діалектних назв велосипеда у закарпатському пресовому дискурсі двох часових зрізів (першої половини ХХ ст. та першої чверті ХХІ ст.), простежити динаміку їхнього нормативного статусу – від нейтральних номінацій в умовах становлення літературного стандарту до стилістично маркованих одиниць у сучасних медіатекстах.

Виклад основного матеріалу. Дослідження функціонування діалектних назв велосипеда в закарпатській пресі варто розпочати з окреслення ареальної специфіки побутування цієї лексики в народному мовленні. Велосипед як засіб пересування масово увійшов у побут на межі ХІХ–ХХ століть, і його номінація в українських говорах відбувалася кількома шляхами: через запозичення (з німецької, угорської, польської чи інших мов) або через творення нових слів.

Унікальним джерелом для реконструкції мовних особливостей Закарпаття в першій половині ХХ століття є матеріали Лексичної бази південнокарпатських говорів за матеріа-

лами Івана Панькевича [22]. У картці з локалізацією *Руські Комарівці* (Ужгородщина) зафіксовано лексему *биціглі*: «Купів собі на три ко́леса биціглі». Імовірно, тут слово запозичене з угорської мови й адаптоване як іменник *pluralia tantum*, що типологічно зближує його з назвами парних предметів чи складних механізмів (пор. *сани, граблі*).

Водночас записи з інших населених пунктів демонструють побутування фонетичних варіантів цього слова в однині як іменників чоловічого роду. Кілька таких фіксацій у картотеці І. Панькевича зроблено на території теперішньої Східної Словаччини. Так, у селі Вишній Орлик вживалися паралельні форми *бицігель* і *байсигель*, а в селі Варадка – *бицігель* із приміткою укладача про можливе німецьке походження. Особливий науковий інтерес становить картка з локалізацією в селі Ондавка: галичанин за походженням, І. Панькевич пояснив лексему *байсигель* так: «коло, ровер; Fahrrad, n.; kolo, n.». Тож тут бачимо адаптований германізм (*байсигель*), полонізм (*ровер*), словакізм / чехізм або ж корінне переосмислене (*коло*) [22].

Наведені дані корелюють із фіксаціями в сучасних лексикографічних працях, де засвідчено строкатість назв велосипеда в південно-західному наріччі. Найпоширенішою в закарпатських говірках є лексема *биціглі* (та її фонетичні варіанти), яку подають майже всі місцеві діалектні словники. Зокрема, І. Сабаш у словнику говірки села Сокирниця фіксує форму *биціглі* як множинний іменник [13, с. 26], таку ж форму (*біціглі*) наводять Ю. Піпаш і Б. Галас у словнику гуцульських говірок Косівської Поляни й Росішки на Рахівщині [11, с. 14]. І. Жегуц щодо говірки села Берлебаш (Костилівка) подає варіант *биціклі*, пояснюючи його через синонім *ровер* [4, с. 19]. П. Лизанець фіксує *биціклі* в говірках Затисся (Виноградівщина) [9, с. 257]. Цікаво, що форма *биціглі* (як рідковживана) трапляється навіть у буковинських говірках [14, с. 32], а у «Лексиконі львівському» зафіксовано споріднені, але архаїчні форми *бицікл*, *бицікль*, *бицікель* [19, с. 82].

Іншим поширеним варіантом є лексема *рöver* (від назви британської фірми-виробника «Rover Company»), що домінує в говорах Галичини й Волині. Словники фіксують її як уживану в гуцульських [3, с. 164], бойківських [10, ч. 2, с. 179], західноволинських (у формі *рöver*) [7, с. 208] і західнополіських [1, т. 1, с. 122] говірок, а також у Львові [19, с. 497]; ця лексема наведена і в «Словнику буковинських говірок» – як застаріла [14, с. 458].

Третя група лексем пов'язана із семантичною деривацією – з використанням синекдохи: для позначення цілого механізму вживається назва його частини. Лексеми *коло*, *колесо* або *двоколесо* зафіксовані як у буковинських, так і в гуцульських говірках, а також у Львові, пор.: *кóлесо*, *кóлисо* ‘велосипед’ [14, с. 217], *кóлесó* рідк. те саме, що *ровер* [3, с. 98–99], *двокóлесо* ‘велосипед (ст.)’ [19, с. 185].

Крім того, діалектний ландшафт доповнюють фонетично трансформовані варіанти літературного слова *велосипед* (*восапéд*, *лісонéт* у бойківських говірках [10, ч. 1, с. 146, 415], *лісанéт*, *лісанéта*, *лісанéтик*, *лісанéтка*, *лісрnéд*, *лісрnéдик*, *лісонéт*, *лісонéтик*, *лісонéт*, *лісонéтик* у говірках Нижньої Наддніпряниці [20, т. 2, с. 256–257]), а також специфічні назви на зразок *ла́йба* (зафіксована на Наддніпряниці як нейтральна назва велосипеда [20, т. 2, с. 241] і на Закарпатті – як зневажлива назва будь-якого старого транспортного засобу [13, с. 158]) чи *самóбіжка* [10, ч. 2, с. 202] й *дридіна* [1, т. 1, с. 142].

Показово, що в сучасних нормативних лексикографічних працях, таких як «Словник української мови» в 11 т. (К., 1970–1980) [17], додатковий том до нього [15], «Словник української мови» у 20 т. [18], а також одномовний «Словник української мови» [16], це різноманіття не відображене. Тільки в двадцятитомовому словнику є гасло *бицікл* із двома значеннями: 1) ‘старий тип велосипеда без поперечини з великим переднім і малим заднім колесами’, 2) *розм.* ‘велосипед’ [18, т. 1, с. 539].

У періодиці I половини ХХ ст., крім нормативної із сучасного погляду лексеми *велосипед* (найбільш часте вживання), ми виявили значну поширеність фонетико-морфологічних варіантів лексеми *биціглі*, менш поширене слово *ровер*, а також поодинокі вживання слів *байсик(е)ль*, *коло*, *колесо*.

Для слова *биціглі*, яке є поширеним у сучасних закарпатських говірках, у закарпатській пресі чехословацького періоду характерна значна орфографічна варіантність, що була зумовлена відсутністю єдиного правописного стандарту, різною мовною та політичною орієнтацією видань і, можливо, різними шляхами запозичень цієї лексеми. У пресі I половини ХХ ст. найчастіше вживали форму з літерою *к*: *биціклі* («Карпатська правда», 1937, № 32 (8 серпня), с. 1), *бицикль* («Пластун-Junák-Cserkész», 1925, № 2 (ноябрь), с. 20) тощо; написання з *г* є рідкісним: *биціглі* («Вперед»,

1938, № 13 (1 липня), с. 4). Цю лексему вживали навіть у пресі москвофільського спрямування: *Передъ ними гъхаль на бициклъ хлопецъ, у которого упаль насось* («Свободное слово», 1928, № 33 (15 августа), с. 1); *Не правда, что Колларъ упаль изъ неизвѣстныхъ причинъ, а правда то, что Колларъ навель бицикли на Долинича и 4–5 метровъ тянулъ его бициклями дорогой, послъ чего свалился на путь* («Русскій вѣстникъ», 1930, № 46 (13 ноября), с. 4). Причому в російськомовних газетах у рекламі вживали навіть форму *бацикль*: *Продаются на мѣсячныя выплаты: машины для шитья, повозочки для дѣтей, велосипеды (бацикль), мотоциклетки, метал. Кровати (постели), радио-аппараты, сукна, полотна, лосы и проч.* («Русская земля», 1927, № 1 (1 января), с. 4). Як бачимо, в наведеній цитаті «велосипед» пояснено місцевою назвою в дужках, і такі пояснення (глоси) часто вживали саме в рекламі – українською й російською мовами: *Велосипеди (бицикли) найкращої марки й їх складові частини продаємо по найдешевших цінах «Рекорд», велосипедний магазин в Мукачеві* («Працююча молодь», 1930, № 11 (5 вересня), с. 4); *Исправляеме испорченныя машины, велосипеды (бицикли), грамофоны, дешево и хорошо* («Свободное слово», 1928, № 2 (11 января), с. 2).

Важливим є спостереження щодо граматичної адаптації запозичення. У мові преси простежується паралельне вживання форм однини (чоловічого роду) і форм множини: *злгъзъ зъ бицикля, похваливъ Юрка, давъ ему 5 коронъ, потомъ стъвъ на бицикель и пошовъ дальше* (Учитель, 1921, № 3 (15 новембра), с. 41); *По дорозъ догонив их якийсь батюшка на бициклях* («Благовѣстник Пресвятого Серця Христова», 1935, № 12 (децембер), с. 195). Така морфологічна варіантність характерна й для сучасних закарпатських говірок.

Функціонально-стилістичний аналіз контекстів уживання слова *біциг(к)лі* в 20–40-х роках ХХ ст. засвідчує, що ця лексема не мала зниженого чи іронічного забарвлення, а була нейтральною.

Лексема *ровер* у закарпатській пресі І половини ХХ ст. також демонструє досить високу частотність і стабільність уживання, функціонуючи як нейтральна назва транспортного засобу. Це слово активно використовували різні видання, зокрема «Свобода» (*Предмети японського експорту були: скло, бавовняні продукти, мило, грачки, гудзики-гомбиці, шітки, ровери, капелюхи*

та черевики... – 1937, № 32 (14 жовтня), с. 3), «Українське слово» (Пішки, роверами, возами, автами, поїздами, від північної Маковиці до Ясіня сипався нарід тисячами і тисячами... – 1937, № 39 (28 жовтня), с. 1), «Земля і Воля» (Внав із скали з ровером. – 1935, № 26 (21 серпня), с. 3) тощо.

Уживання слова *ровер* у закарпатському пресовому дискурсі І половини ХХ ст. стосується широкого кола ситуацій – від реклами до заміток про різні події, кримінальної хроніки: *...в Хусті значно збільшилася крадежі роверів, а то головно через недбалість самих власників...* («Нова свобода», 1939, № 50 (7 березня), с. 2); *Найбільше справ було за крадіж, в тому за вкрадені авта 8.212 справ, а за вкрадені ровери 11.976 справ* («Українське слово», 1938, № 2 (13 січня), с. 4); реклами й технічного обслуговування: *Одиноке заступництво роверів світової значки «Еска» і «Збройовка» в Мукачові й околиці ф-ма Г. Бургер... Власна механічна слюсарня. Найвигідніші сплатки* («Нова свобода», 1938, № 58 (28 серпня), с. 5) тощо.

Прикметним є словотворчий діапазон лексем із коренем «ровер»: крім власне іменника на позначення велосипеда, у текстах зафіксовано відносний прикметник *роверовий*: *сховати до роверової керми* («Нова свобода», 1939, № 28 (9 лютого), с. 2); також ужиті назви осіб за ознакою користування транспортом – *роверист*: *Всі роверисти йдуть в окремі частині* («Молоде життя», 1938, № 1 (вересень) с. 15), *...Окремо скласти список їздців із кіньми, роверистів (ціклістів), членів хору, орхестри і т. д.* («Вперед», 1937, № 15 (1 серпня), с. 2).

Окрім поширених *ровера* та *біциглів*, у закарпатській пресі І половини ХХ ст. засвідчено й поодинокі випадки вживання екзотизмів, згаданих на початку нашої статті (*байсик(е)ль*), а також лексем, утворених шляхом семантичної деривації або ж запозичених із сусідньої словацької мови, – *коло, колесо*. Ці лексеми часто вжиті з поясненнями в дужках: *О приміщення коліс (роверів) і коней, Орг. Комітет постарався* («Свобода», 1934, № 24, с. 2); *Як добути колесо (бицикль)* («Пластун-Junák-Cserkész», 1925, № 2 (новембер), с. 20); *Урядово переглянули його квартиру і знайшли закровляне шатя і коло (біциклі), на основі чого замкли учителя, який по довгій упертості признався* («Свобода», 1932, № 30 (25 серпня), с. 4).

Хоч пояснення вживалися й для слова *ровер* і *велосипед*: *Всім особам, у яких будуть при цих ревізіях знайдені ровери*

без згаданих документів, будуть **ровери** (**біциклі**) відібрані та повернені лиш тоді, коли без жадного сумніву докажуть, що **ровери** є їх власністю («Нова свобода», 1939, № 50 (7 березня), с. 2); *Правда*, *самоходь та роверы (бицикль) се дуже цъкава рѣч, зроби гру Кіма з самоходами* («Пчолка», 1928, № 2–3 (октобер–новербер), с. 61); *Велосипеди (біцигли) найкращої марки...* («Карпатська правда», 1930, № 25 (29 червня), с. 2).

На відміну від преси першої половини ХХ ст., де варіативність назв велосипеда була зумовлена насамперед процесом пошуку норми, у медіадискурсі першої чверті ХХІ ст. функціонування лексем *біцигли* та *ровер* має різне стилістичне навантаження (використання ж найменувань *коло*, *колесо* в цьому значенні взагалі не завідчене). За наявності усталеного літературного відповідника *велосипед* діалектизм *біцигли* слугує переважно засобом створення місцевого колориту, мовної гри та експресивізації тексту, тоді як лексема *ровер* закріпилася як стилістично нейтральний регіональний синонім, використовуваний для уникнення тавтології.

Аналіз матеріалів засвідчує, що лексема *біцигли* у сучасній закарпатській пресі часто вживається для підкреслення розмовного, неофіційного характеру мовлення або ж для характеристики сільського побуту. Показовим є використання цього діалектизму в прямій мові посадових осіб для наближення до аудиторії або надання висловлюванню іронічного звучання. Так, голова Закарпатської ОДА Г. Москаль, критикуючи роботу нової патрульної поліції, свідомо використовує діалектизм: *«Однак розкрити крадіжку біциглів чи спіймати квартирного злодія патрульні поліцейські не те, що можуть, а зобов'язані»* («Новини Закарпаття», 2017, № 18 (11 березня), с. 2). У наведеному контексті слово *біцигли* вжито поряд із літературним *велосипед* («в Ужгороді вкрали 173 велосипеди... 89 викрадень біциглів»), що свідчить про свідомий вибір мовця на користь експресивної варіантності.

У жанрах нарису та репортажу лексеми *біцигли* та *ровер* є маркерами автентичності при зображенні персонажів – мешканців сільської глибинки, зокрема листонош чи ще енергійних старожилів. Журналісти активно використовують ці номени як в авторському мовленні, так і в прямій мові героїв публікацій: *«...вона тручала невеличкі та не першої свіжості біцигли»* («Новини Закарпаття», 2017, № 30 (25 квітня), с. 8); *«...навіть раритетні біцигли, на яких Юрій Юрійович свого*

часу не тільки об'їжджав приборжавські лани, а й зустрічав гостей різного рангу, – і ті кудись пропали» («Новини Закарпаття», 2020, № 31 (1 серпня), с. 7); *«На новинці-біциглях у керманича поміщаються з п'ять супутників...»* («Новини Закарпаття», 2020, № 16 (18 квітня), с. 5); *«...не виключено, що 92-літній Бундзяк знову осідлає старого ровера»* («Новини Закарпаття», 2022, № 49 (17 грудня), с. 5). Варто зауважити, що в межах одного тексту автори (Я. Світлик, Н. Мигалина, В. Пилипчинець) часто вдаються до нанизування синонімів *велосипед – ровер – біцигли* для урізноманітнення викладу: *«Тому велосипед для поштарки – невелика, проте потрібна поміч. Увагою не оминули нікого: нові біцигли отримала кожна листоноша району»* («Старий Замок «Паланок», 2012, № 16 (26 квітня – 3 травня), с. 2); *«...для чого ж ми вкотре винаходимо велосипед, цього разу – самоврядний? Може, варто придивитися до тих, хто вже ті біцигли добре об'їздив, і за основу взяти їх практичний досвід?»* («Новини Закарпаття», 2011, № 26 (14–20 липня), с. 7); *«У щоденних мандрівках у пригоді стає велосипед, та ба, на нікудишніх дорогах він повсякчас ламається. І якщо ровер виділили безплатно, то на запчастини чи заклеювання колісних камер необхідно витягувати гроші з власної кишені»* («Новини Закарпаття», 2019, № 49 (7 грудня), с. 14).

Окрему групу становлять тексти розважального характеру (анекдоти, гуморески), де *біцигли* виступають єдиною можливою назвою для збереження комічного ефекту та імітації живого народного мовлення: *«– Куме, а ви файно знаєте на біцигльох возитися? – Як блискавиця! – То што, зигзатами? – Ніт, постійно в дерево трафляю!»* («Новини Закарпаття», 2023, № 40 (14 жовтня), с. 12); *«– Бийло, пак што йдеши пішки? Украли в тя біцигли? – Не, впознали...»* («Старий Замок «Паланок», 2013, № 43 (10–16 жовтня), с. 12).

На шпальтах газети «Старий Замок «Паланок» фіксуємо цікаву трансформацію функціонального навантаження лексеми. Попри усталене уявлення про діалектне мовлення як атрибут передусім сільського побуту, у цьому виданні простежується тенденція до своєрідної «урбанізації» слова *біцигли*. Лексема виходить за межі традиційного вжитку і стає маркером регіональної ідентичності й молодіжної субкультури, особливо в матеріалах про екологічні акції та розвиток велоінфраструктури. У замітці про встановлення декоративних клумб в Ужгороді читаємо:

«...установили в ньому старенькі **біцигли**, пофарбовані в зелений колір» («Старий Замок «Паланок», 2011, № 15 (21–27 квітня), с. 6). Або ж пор. використання цього діалектизму в проблемній статті: «Остання [молодь] не лише проводить на двох колесах своє дозвілля, а й щораз частіше розглядає **біцигли** як серйозну альтернативу громадському транспорту» («Старий Замок «Паланок», 2012, № 26 (12–18 липня), с. 7). Навіть більше – зафіксовано активне вживання однокореневих слів, зокрема назви діяча **біциглишта**, **біцигліст** (замість *велосипедист*) та відносного прикметника **біциглістський**: «Обласний центр відзначив Європейський тиждень мобільності змаганнями **«біциглиштів»** та відкриттям велодоріжки на набережній Незалежності» («Старий Замок «Паланок», 2011, № 36 (22–28 вересня), с. 7); **Біциглишти** зібрали майже 70 тисяч гривень для ЗСУ» («Новини Закарпаття», 2023, № 18 (13 травня), с. 2); «Ужгородські вулиці завузькі для **біциглістів**, але активісти запропонують депутатам ідеї» («Старий Замок «Паланок», 2012, № 26 (12–18 липня), с. 7); «Крім того, готується до видання туристична карта для **біциглістів**» («Новини Закарпаття», 2012, № 108 (20 вересня), с. 4); «Компроміс в Ужгороді шукали влада і **біциглістська** громада» («Старий Замок «Паланок», 2012, № 19 (24–30 травня), с. 4); «Дотичним до **«біциглістського»** спорту є й велоорієнтування...» («Старий Замок «Паланок», 2010, № 65 (11–17 листопада), с. 21).

Публіцистичні матеріали, зокрема авторські колонки, фіксують рефлексію щодо вживання діалектизму як елемента локального патріотизму та ностальгії. Л. Романюк у статті «Що закарпатець без біциглів?» зазначає: «Серед великої кількості крайових еклектичних і майже інтернаціональних говірок є одне словечко, зрозуміле кожному закарпатцю, – **біцигли**. <...> саме такі асоціації викликає в мене рідне слово **біциглик**» («Старий Замок «Паланок», 2013, № 14 (14–20 березня), с. 16).

Лексема *ровер* у сучасній закарпатській пресі, на відміну від експресивного *біцигли*, функціонує переважно як нейтральний західноукраїнський синонім до слова *велосипед*. Вона демонструє доволі високу частотність не лише в побутових замальовках, а й у контекстах, пов'язаних із європейським досвідом, мандрівками та історією: «Тут улюблений транспорт – велосипеди... Статні німці в елегантних дорожніх костюмах пересідають

на **ровери**...» («Старий Замок «Паланок», 2018, № 5 (23 січня), с. 7); «Велодоріжок та велопарковок [у Бельгії] вистачає, проте абияк залишити там **ровери** не радять, краще чіпляти захисним тросом...» («Новини Закарпаття», 2021, № 46 (20 листопада), с. 13).

Окрім власне лексичних синонімів (діалектних та літературних), арсенал номінацій велосипеда в сучасній пресі суттєво розширюють перифрази, описові метафоричні найменування. Прагнення авторів уникнути тавтології та врізноманітнити виклад зумовлює появу таких контекстуальних синонімів, як, наприклад, *двоколісний транспорт* («Новини Закарпаття», 2010, № 109–110 (2 жовтня), с. 1), *двоколісна машина* («Новини Закарпаття», 2012, № 78–79 (14 липня), с. 4), *двоколісник* («Старий Замок «Паланок», 2012, № 19 (24–30 травня), с. 4). Емоційного забарвлення текстам, особливо в жанрах нарису та есе, надають персоналізовані метафори *двоколісний друг* («Новини Закарпаття», 2023, № 21 (3 червня), с. 10), *двоколісний помічник* («Новини Закарпаття», 2011, № 52 (17 травня), с. 3) або ж майже фольклоризоване *двоколісний коник* («Старий Замок «Паланок», 2013, № 14 (14–20 березня), с. 16). Такий підхід свідчить про активний пошук синонімічних ресурсів, де діалектизи гармонійно співіснують з іншими засобами виразності.

Таким чином, аналіз пресових матеріалів першої чверті ХХІ ст. демонструє, що діалектні назви велосипеда не зникли під тиском літературної норми, а перейшли в розряд стилістично маркованої лексики, яка активно використовується для створення колориту, експресії та підкреслення регіональної ідентичності, або й узагалі набувають нейтрального статусу, розширюючи синонімічний ряд найменувань на позначення безмоторного двоколісного транспорту.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що історія номінації велосипеда в закарпатському пресовому дискурсі відображає складні процеси мовної адаптації нових реалій та взаємодії діалектів з літературною мовою.

У першій половині ХХ ст. на шпальтах закарпатських видань поряд із найуживанішою лексемою *велосипед* фіксуємо значну варіативність діалектних назв (*біцигли*, *ровер*, *коло*, *байцикль*). Серед регіоналізмів найвищу частотність виявляє форма *біцигли* (та її фонетико-орфографічні варіанти), домінування якої корелює з даними діалектологічних досліджень південнокарпатських говорів.

За нашими спостереженнями, лексеми *біцигли* та *ровер* у 20–40 рр. ХХ ст. функціонували як нейтральні назви, не маючи зниженого чи іронічного забарвлення. У регіональній пресі першої чверті ХХІ ст. спостерігається чітка функціональна диференціація аналізованих лексем. Діалектизм *біцигли* (та похідні від нього) виконує виразну стилістичну роль: слугує засобом мовної характеристики персонажів, створення комічного ефекту, локального колориту або ж виступає маркером регіональної ідентичності. Натомість лексема *ровер* набула статусу нейтрального дублета літера-

турної норми, що активно використовується для розширення синонімічного ряду.

Висока частотність лексеми *біцигли* та активізація її словотвірного гнізда (*біциглишта*, *біцигліст*, *біциглістський*, *біциглік*) на шпальтах сучасних видань, як і локалізму *ровер*, дає підстави порушувати питання про доцільність фіксації цих одиниць у новітніх загальномовних тлумачних словниках із відповідним стилістичним маркуванням (*діал.*, *нар.-розм.* або *ірон.*), адже вони вийшли за межі вузьколокального вжитку і стали фактом регіонального медіадискурсу.

Література:

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000.
2. Бігусяк М. В. Стилістичні функції діалектизмів у мові місцевої преси. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 34. С. 35–39.
3. Гуцульські говірки. Короткий словник. Відповідальний редактор Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
4. Жегуц І. Матеріали до гуцульського говору в Закарпатті. Говірка с. Берлебаш (Костилівка) р-ну Рахів у 30-х рр. Словник із додатками. Мюнхен, 1999. 96 с.
5. 3 історії спорту. *Пчолка. Ілюстрований м'сячник для молодіжи, родин и народу*. 1928. № 1. С. 20–21.
6. Коваленко Б. О. Стилістично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики: дис. ... канд. філол. н.: спец. 10.02.01 «Українська мова»; Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет. Кам'янець-Подільський, 2002. 182 с.
7. Корзюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок. *Українська діалектна лексика*. К.: Наукова думка, 1987. С. 62–267.
8. Левченко Т. М. Диференціація діалектної лексики у мові засобів масової комунікації. *Науковий журнал Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 30 (69). № 4. Ч. 1. С. 22–26.
9. Лизанець П. М. Українські південнокарпатські говірки Затисся Виноградівського району Закарпатської області. Ужгород: Карпати, 2008. 440 с.
10. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. Київ: Наукова думка, 1984.
11. Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок. Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області. Ужгород, 2005. 266 с.
12. Путрашик В. І. Функціонально-стилістичні можливості діалектизмів у заголовках сучасної закарпатської газети (на матеріалі часопису «Старий Замок «Паланок»). *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. Т. 24 (63). № 4, Ч. 1. С. 169–176.
13. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 478 с.
14. Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
15. Словник української мови в 11 томах. Додатковий том: у 2-х книгах. Кн. 1: А–Л, Кн. 2: М–Я. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.
16. Словник української мови. Видання друге. 165000 слів. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2016. 1320 с.
17. Словник української мови: в 11 томах. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
18. Словник української мови: у двадцяти томах. Т. 1–15. Київ: Наукова думка, 2010–2024.
19. Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів, 2009. 672 с.
20. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпряни: у 4 т. Запоріжжя, 1992.
21. Шкурко Г. В. Назви, пов'язані з традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Ужгород, 2021. 347 с.
22. Šišková R., Vašíček M. a kol. Lexikální databáze jihokarpatských nářečí z materiálů I. Paňkevů. Praha: Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., 2023 [elektronický dokument]. URL: <https://miracle.slu.cas.cz/ukrajina2/viewer.html> (дата звернення: 18.12.2025).

Дата надходження статті: 22.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025